

## НЮАНСЫ МАТЫВУ АДЗІНОТЫ Ё ЛЕАПОЛЬДА СТАФА, ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ І БЕЛАРУСКІМ ФАЛЬКЛОРЫ

### Нетрадыцыйныя тэзісы даклада

Адзінота ў мастацтве гэтаксама сумная, як гульня з мячыкам супраць стога сена – сена спружыньвае, і мяч не адскоквае.

Віктар Шклоўскі

1. Матыў адзіноты, надзвычай распаўсюджаны ў сусветнай культуры і мастацтве, – адзін з найбольш драматычных, трагедыйных. Найперш гэта дэтэрмінавана адвечнай наканаванасцю на самоту самога мастака-творцы, яго разладам не толькі з атачэннем, але і з самім сабой, што з’яўляецца прыватнай мадыфікацыяй прыпавесці-інварыянта, часта міфа аб супрацьстаянні пастыра і няўдзячнай паствы, генія і натоўпу (“Легенда пра Данка” М. Горкага, “Сон на кургане” Я. Купалы, “Майсей” і “Смерць Кіна” І. Франко і інш.). Па-другое, мастак праецыруе гэту сітуацыю і на ўвесь соцыум, г. зн. абвострана ўспрымае абставіны асабістай неўладкаванасці, беспрытульнасці ў свеце і іншых людзей.

2. Асаблівае праламленне гэта праблема набыла ў творчасці прадстаўнікоў экзістэнцыялізму блізкіх да яго па ідэйна-эстэтычных прынцыпах аўтараў: Ф. Кафкі, Ж. П. Сартра, А. Камю, Р. Музіля (“Чалавек без якасцяў”), асабліва М. Фрыша (“Номо Faber”, “Штылер”, “Назаву сябе Гатэнбайн”).

3. Формула М. Фрыша “чалавек адзінокі” выразна гучыць у творчасці таленавітага польскага паэта Леапольда Стафа (1878 – 1957). Ён звездаў шэраг плённых (і не вельмі) мастацкіх уплываў. Так, яго ранняя творчасць (зб. “*Śny o potędze*” (“Сны аб мілагучнасці”), 1901 г.) выразна знаходзіцца ў сілавым полі сімвалічна-імпрэсіяністычных пошукаў “Млодэй Польскі” з уласцівымі экстатычнасцю падзей, таямнічай загадкавасцю вобразаў. Нягледзячы на тое, што савецкая літаратурная крытыка настойліва “цягнула” аўтара ў рамкі эстэтыкі сацрэалізму, усяляк падкрэслівала нават дробныя праявы “рэвалюцыйнага рамантызму”, Л. Стаф, аднак, і ў творах 1910 – 20-х і 30 – 40-х гг. паўстае асобай самабытнай і арыгінальнай, з уласцівым её адчуваннем сваёй адзінкавасці ў гэтым складаным, зрушаным з часовых і прасторавых восяў свеце. Тут да месца згадаць тэрмін трансцэдэнтальны (па Э. Канту – апырэры ўласцівы розуму, які не вынікае з папярэдняга вопыту і ўключае такія формы, як прастора, час, прычыннасць, неабходнасць і інш.) і трансцэдэнтны (недасяжны для пазнання, які знаходзіцца па-за межамі вопыту). У шэрагу твораў Л. Стафа адчуваецца прыкметныя паралелі з адэптамі гэтых філасофска-эстэтычных катэгорый і параметраў. Так, у адным з шэдэўраў паэта – вершы “Восеньскі дождж” (“*Deszcz jesienny*”) – адзінота, беспрытульная самотнасць чалавека ў свеце глабальная, містычна-касмічная.

Дзесьці спалілася вёска, пагарэльцы плачуць на папялішчы, іх слёзы разносяцца ветрам і стукаюць у чыесьці акно. Але гэта ўсяго толькі асенні дождж... Слотны дзень для аўтара – выразная праблема адзіноты, бліскача праакцэнтавання алітэрацыяй рэдка спатыканай якасці.

O szyby deszcz dzwoni, deszcz dzwoni jesienno  
I pluszcze jednaki, miarowy, niezmienny,  
Dżdzu krople padają, i tłuką w me okno...  
Jęk szklany... płacz szklany... i szyby w mgle mokną,  
I światła szarego blask sączy się senny...  
O szyby deszcz dzwoni, deszcz dzwoni jesienno.

4. Выбар асобы і творчасці беларускай паэтыкі Яўгеніі Янішчыц для супастаўлення з мастацкімі прынцыпамі і даробкам вышэйпамянёных аўтараў не толькі не зусім дзіўны, але і перспектыўны ў плане рэалізацыі антытэзы як найбольш плённага (і, на жаль, часта павярхоўнага) метаду даследавання. Народжаная ў 1948 г. на Піншчыне, Я. Янішчыц, як вядома, самачынна трагічна скончыла свой нядоўгі жыццёвы шлях у мінскай Серабранцы. Адзінота яе – не толькі адвечная самотнасць Паэта, але і доўгі, бесперапынны сум маладой прыгожай жанчыны, вымушанай адной гадаваць сына, які (сум) з асаблівай сілай гучыць у зборніках “Ясельда”, “Пара любові і жалю”, “На беразе пляча”. Гэта матыў людскага, а не касмічнага неразумнення цябе іншымі асабліва пранізліва гучыць у вершах “Удовін дождж”, “Боль перасіліў немагу”, “Непрыручаная птушка”. Генетычная роднасць з фальклорам не толькі адчуваецца, але нават кідаецца ў вочы ў назве кнігі паэзіі “Каліна зімы” і ў вершы “Баюся я нявыказаных слоў”, у якіх жаночы драматычны лёс па-народнаму асацыіруецца з вобразам зацярушанай зімовым шэранем каліны і запозненай восенню квітнеючай яблыні.

5. Своеасабліваю семантычную і мастацкую парадыгму твораў заяўленай праблематыкі ў беларускім фальклоры найперш складаюць сіроцкія, вясельныя сіроцкія, удовіны, любоўныя, восеньскія песні. Найбольш распаўсюджаныя ва ўсіх рэгіёнах краіны песні пра долю жанчыны. Адзначым, што інтанацыі мужчынскай скаргі на свой няўдалы, несчаслівы лёс гучаць толькі зрэдка, пераважна ў баладах і любоўных песнях. Узоры традыцыйнай і, як заўсёды, яскравай народнай паэтыкі (з яе вызначальнымі кампанентамі фонікі, сінтаксісу, лексікі) займаюць прыкметнае месца ў зорніку пад рэдакцыяй Н. Гілевіча “Песні сямі вёсак”. Жаночае сэрца тужыць па радзіме, па каханым, па памерлых бацьках, пакутуе ў чужой старане ў песнях “Адаў мяне мой татачка”, “А на гары ялушачка”, “А ў бары, у бары зязюлька кукуе”, “А што гэта за свет настаў” і інш. Варта падкрэсліць, што матыў самотнасці мае ў творах досыць шырокую меладычную амплітуду: ад ад журботнага піянісіма да магутнага фортэ, а ў ансамблевых спевах і да крэшчэнда.

6. Паводле В. Шклоўскага, “паданне гаворыць, што Чынгісхан, калі прыйшоў на вялікі сход і не знайшоў адразу цвіка, каб павесіць лук, павесіў лук на прамень святла” [1, с. 319].

Не заўсёды і чалавек знаходзіць такі цвік, каб зачапіць за яго свае сум-жалю, адзіноту. І тады ён вешае іх на сваеасаблівыя выратавальныя сонечныя

праменьчык – слова і песню. А не адчайна і бессэнсоўна гуляе ў мячык са  
стогам сена.

#### Літаратура

1. Шкловский В. О теории прозы / В. Шкловский. – М.: Сов. писатель, 1983.